

УДК 338. 439.5: 633.16

С.І. Савицька, аспірант ПДАТУ*

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ РИНКУ ЯЧМЕНЮ

Досліджено сучасний стан розвитку ринку ячменю, визначено шляхи зростання його ефективності, що дасть змогу підвищити продовольчі і виробничі потреби на внутрішньому ринку і можливість витримати конкуренцію на зовнішньому.

Ключові слова: ринок ячменю, ефективність, посівні площі, структура, експорт, фуражний ячмінь.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зерновиробництво має не тільки важливе соціально-економічне, а й політичне значення для розвитку національної економіки та забезпечення продовольчої безпеки держави. Зерно завжди належало до конкурентоспроможних продуктів на світовому ринку [7, с. 168]. Зерно ячменю – це агробізнесовий товар універсального призначення, який знаходить різноманітний попит в різних галузях господарства, широко використовується для продовольчих, кормових і технічних цілей. Розвиток ринку ячменю залежить від розвинутого внутрішнього ринку зерна та конкурентоспроможності вітчизняного зерновиробництва на зовнішньому ринку [8, с. 117]. Висока конкурентоспроможність залежить від попиту на високоякісні продукти продовольчого і кормового зерна. Продовольче зерно необхідне для забезпечення потреб у продовольстві населення, кормове зерно – на розвиток тваринництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичні та методичні проблеми розвитку зернового господарства знайшли відображення у працях С.М. Чмиря, П.Т. Саблука, В.І. Власова, І.О. Баневої, О.В. Калужної. Однак не достатньо висвітленими і проаналізованими залишаються питання, пов'язані з підвищенням ефективності виробництва ячменю та його конкурентоспроможності на світовому ринку.

Формулювання цілей статті: дослідження і аналіз розвитку ринку ячменю та визначення шляхів зростання його ефективності.

Матеріал та методика досліджень. Матеріалами для проведення дослідження стали: монографії відомих вчених-економістів, офіційні дані статистичних збірників Держкомстату України, власні дослідження. Використовувалися наступні методи дослідження: монографічний, економічного аналізу, порівняльний, статистичний та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наприкінці 90-х років минулого сторіччя експерти заговорили про негативну світову тенденцію щодо скорочення виробництва ячменю. У 1998 та 1999 роках одержали найнижчі врожаї цього зерна: 136 та 127 млн. т відповідно. До того ж, споживали його більше, ніж виробляли. Падіння обсягів пояснюється насамперед зменшенням валового збору ячменю в провідних країнах-виробниках: Росії, Канаді, Австралії та Україні. Однак уже в наступні роки виробництво поступово збільшувалося і за останні п'ять років в середньому становило 140 млн. т.

В Україні в основному вирощують ярий ячмінь, питома вага якого в загальному виробництві всіх видів ячменю становить майже 90%. Зменшення посівів озимого ячменю викликано передусім перестрахованням сільгоспвиробників від можливих втрат під час перезимівлі ячменю, а також для зменшення виробничих витрат на вирощування цієї культури. Ярий ячмінь є другою за поширенням культурою, яку вирощують майже 60% фермерських господарств та близько 90% сільськогосподарських підприємств. До того ж, щороку, з урахуванням непоганої ліквідності культури посіви ярого ячменю у фермерських господарствах мають стійку тенденцію до зростання. Натомість самі сільгоспвиробники вважають ячмінь другою, після пшениці, найбільш рентабельною культурою серед зернових [9].

Незважаючи на те, що посівні площі в країні за 1990-2008 роки зменшилися на 19,6%, площі зернових за цей період зросли на 3,6%, їхня питома вага в структурі посівних площ зросла з 45 до 57,9%. У структурі посівних площ зерно ячменю посідає друге місце після пшениці. Так, 2000 року частка ячменю у загальній площі посіву становила 14,7%, 2003 року – 20,6; 2006 року – 20,5; 2008 року – 15,5% (рис. 1.)

*Науковий керівник – доктор економічних наук, професор Лотоцький І. І.

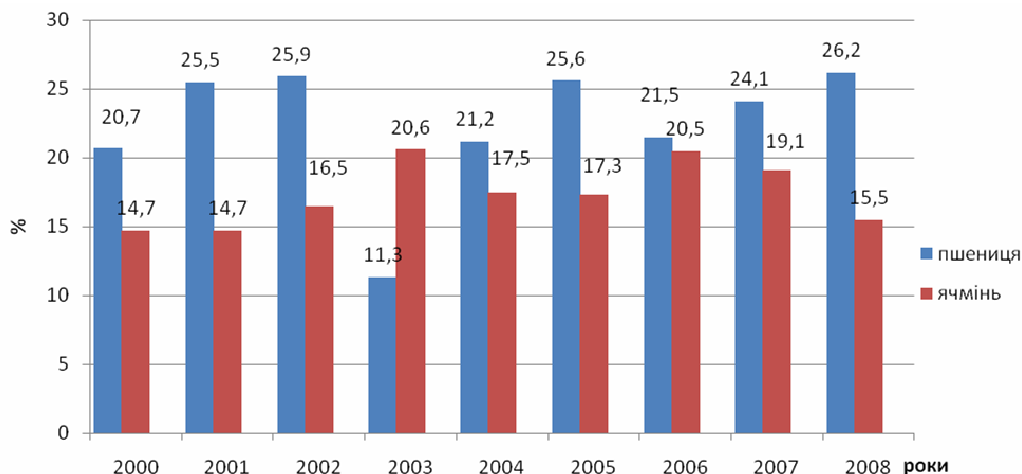

Рис. 1. Структура пшениці і ячменю у загальній площі посіву [6].

За результатами дослідження встановлено, що валові збори ячменю за 2000-2008 рр. були нестабільними і їхня динаміка залежала переважно від сприятливих і несприятливих погодних факторів. Так, 2000 року було одержано 6872 тис. т, 2005 року – 8975; 2007 року – 5981; 2009 року – 11832 тис. т (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка валового збору і урожайності ячменю 2000-2009 рр. [5]

Показники	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Валовий збір ячменю тис. т	6872	10186	10364	6834	11085	8975	11347	5981	12612	11832
Урожайність ячменю, ц/га	18,8	27,3	23,3	15,8	26,2	20,9	22,5	16,2	30,3	23,7

Коливання у валових зборах досить суттєві, що негативно впливає на розвиток ринку ячменю. Щодо урожайності, то тут також спостерігаються значні перепади у показниках: 2000 рік – 18,8 ц/га; 2003 – 15,8 ц/га; 2005 – 20,9 ц/га; 2008 – 30,3 ц/га; 2009 рік – 23,7 ц/га.

Вплив погодних умов засвідчує ще й такий факт: 2007 року валовий збір ячменю становив 5981 тис. т і хоч ніяких технологічних змін не відбулося, органічних добрив як не вносили, так і не вносять, а наступного року, тобто 2008, ячменю одержали 12612 тис. т або в 2,1 раза більше, 2009 року – 11832 тис. т. На додаток, валовий збір зерна ячменю 2008 року порівняно з 1990 був на 27% більше, тоді як внесення мінеральних добрив на 1 га посіву зернових зменшилося з 132 до 61 кг діючої речовини або у 1,6 раза, а органічних добрив – з 6,5 т до 0,4 т або у 16,5 разів [6].

Особливої уваги потребує підвищення якості зернової продукції. Нарощування валових зборів зерна ячменю останніми роками при поліпшенні якості дають змогу при повному забезпеченні внутрішньодержавної потреби в зерні створювати реальні можливості збільшення його експортних поставок. Для прикладу візьмемо 2000 рік, коли сільськогосподарські підприємства реалізували на внутрішньодержавному ринку 2910 тис. т ячменю. 2007 року ними було реалізовано якісного зерна вже 2576 тис. т [11, с. 119].

Україна не належить до великих світових виробників ячменю, проте є лідером серед його експортерів. На початку 90-х років минулого століття наші аграрії збирали досить високі врожаї ячменю, що дало змогу експортувати його на зовнішні ринки. Основні обсяги фуражного ячменю з України експортують до країн Близького Сходу, найбільші відвантаження традиційно здійснюють у Саудівську Аравію. Український ячмінь продають також Північній Африці. У цьому регіоні найуспішніше освоюємо ринки Тунісу, Лівії та Марокко. Український фуражний ячмінь закуповує і ЄС.

У сезоні 1995/96 рр. було зафіксовано рекордні обсяги експорту — майже 1,8 млн. т. Однак у наступні роки валові збори українського ячменю почали досить суттєво зменшуватися,

що відразу ж позначилося на експортних показниках, які не перевищували 1 млн. т за сезон. Утім, справжня кон'юнктура світового ринку та певне поліпшення матеріального становища сільськогосподарських підприємств посприяли поступовому розширенню посівів ячменю та нарощенню його експорту. 2000 року обсяг експорту зерна ячменю у структурі зернових складав 67,2% або 864,7 тис. т. 2001 року експорт зерна збільшився майже у 2,6 раза і становив 2212,1 тис. т. 2004/05 маркетингового року (МР) з України було експортовано 4320 тис. т ячменю, з них 1800 тис. т – в Саудівську Аравію, близько півмільйона тонн – в Йорданію, понад 400 тис. т – в Іран та Сирію (окремо), 370 тис. т – в Ізраїль. У Південну Африку, Лівію та Туніс було експортовано по 200 тис. т та майже 100 тис. т – в Марокко. На південь Європи за сезон було поставлено менше 100 тис. т ячменю [2, 10]. 2008 року було реалізовано 5128,4 тис. т. На 2009/10 МР Україна прогнозує експортувати 4500 тис. т цього зерна, обійшовши Австралію (4000 тис. т), країни ЄС-27 (3200 тис. т), Канаду та Росію (по 1800 тис. т) [3, 9].

Викликає обґрунтовану стурбованість сільськогосподарських товаровиробників висока собівартість зерна. Якщо 1999 року на 1 ц виробництва зерна витрати становили 17,71 грн., то 2000 року вони збільшилися до 26,6 грн., 2001 дорівнювали 24,80; 2002 – 25,67 грн., 2008 – 70,17 грн. Підвищення собівартості виробництва зерна і зниження цін на його реалізацію стали причиною значного зниження прибутковості галузі. У структурі витрат виробництва зростають матеріальні витрати, зокрема послуги сторонніх організацій, нафтопродукти, засоби захисту рослин, мінеральні добрива та посівний матеріал, які зросли з 34,5% (1990 р.) до 85,0% (2007 р.). Поряд з цим витрати на оплату праці у структурі всіх витрат знизилися відповідно з 35,2 до 13,1% [11, с. 119].

Сучасний стан вітчизняного зерновиробництва потребує насамперед зміцнення його матеріально-технічної бази, яка внаслідок скорочення інвестицій перебуває в застарілому, малопродуктивному стані, не забезпечує простого відтворення основних засобів [1, с. 46]. Так, 2000 року у сільськогосподарських підприємствах було в наявності 319 тис. тракторів всіх марок, 132 тис. сівалок, 65 тис. зернозбиральних комбайнів, 2008 року їх кількість зменшилася в два рази і становила відповідно 177, 82, 39 тис. одиниць. Збереження таких негативних тенденцій в найближчі роки може суттєво погіршити стан аграрного сектору. Матеріально-технічне забезпечення зерновиробництва та ефективність праці не відповідають світовим стандартам і потребам галузі [5].

Виходячи з ситуації, що склалася на внутрішньому та світовому ринках, перспективи виробників зерна (в тому числі ячменю) є на сьогодні невтішними. По-перше, наслідки кризи банківської системи призвели до дефіциту грошових коштів. Це проявляється в подорожчанні кредитних ресурсів. Якщо 2008 року навесні кредит у банківській установі можна було взяти під 18-21% річних, то за нинішніх умов ставки користування залученими коштами становитимуть близько 30%. А за наявності пролонгованої кредиторської заборгованості попередніх періодів тягар позичених коштів може призвести до збиткової діяльності. По-друге, зменшення рівня державної підтримки. Прийнятий наприкінці 2008 року основний фінансовий закон держави скорочує обсяги бюджетної підтримки виробництва зерна та інших видів сільськогосподарської продукції. Якщо 2008 р. Мінагрополітики України мало в своєму розпорядженні 9,1 млрд. грн., то 2009 – лише 47,3% від суми 2008 року. Як наслідок, фінансування програм “Селекція в рослинництві” зменшилася втричі, “Здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів” – у 4,5 раза. Сподіватися на збільшення обсягу державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників 2010 року не варто [10].

Висновки. Дослідження показали, що виробництво ячменю зростає, повністю задовольняє внутрішні потреби країни і значну частину експорту. Але низька ефективність його виробництва внаслідок дії факторів, розглянутих вище, не дає можливості використати наявні резерви зростання валових зборів зерна. Нераціональне використання земельних ресурсів призводить до виснаження і деградації ґрунтів, зменшення вмісту в них гумусу та поживних речовин.

Тому результати дослідження свідчать, що тільки нові технології, підвищення врожайності та інвестицій, збільшення внесення мінеральних та органічних добрив, удосконалення кредитної системи та законодавчої бази для сільгоспвиробників, підвищення рівня державної допомоги можуть внести суттєві зміни у зростання ефективності виробництва зернових, виходу його на внутрішній і зовнішній ринки та на цій основі підвищити ефективність аграрного виробництва.

Список використаних джерел

1. Банева І. О. Стан і проблеми зерновиробництва / І. О. Банева, О. В. Калюжна // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008. – Вип. 3. – С. 45-49.

2. Культура у фокусі: ячмінь // Пропозиція. – 2006. – № 4.
3. Маслак О. Ринок зерна: прогноз на новий урожай [Електронний ресурс] // Пропозиція. – 2009. – № 8. Режим доступу до журн. <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=3038&number=100>
4. Маслак О. Зернові перспективи України [Електронний ресурс] // Пропозиція. – 2009. – № 2. Режим доступу до журн. <http://www.propozitsiya.com/?page=146&itemid=2873>
5. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2008 році. Статистичний бюлетень. / [Відпов. За вип. О. М. Прокопенко]. – Київ, 2009. – 42 с.
6. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2008 рік. Статистичний бюлетень. / [Відпов. за вип. О. М. Прокопенко]. – Київ, 2009. – 76 с.
7. Погріщук Б. В. Особливості функціонування зернопродуктового підкомплексу України в ринкових умовах господарювання / Борис Погріщук // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 168-171.
8. Сільське господарство України / [За ред. Ю. М. Остапчука]. – Київ, 2008. – 369 с.
9. Степаненко Т. Експортний товар (повна версія) [Електронний ресурс] //Ukragroportal.com все для агрокомплекса. Режим доступу: <http://www.ukragroportal.com/propoz/item.html?PropozRubID=10&Year=&NumID=&obl=&ItemID=1147&Page=60>
10. Україна у цифрах 2008. Статистичний збірник / [За ред. О. Г. Осауленка]. – К.: ДП „Інформаційно-аналітичне агентство”, 2009. – 258 с.
11. Чмирь С. М. Ефективність ринку зерна / С. М. Чмирь // Економіка АПК. – 2009. – № 4. – С. 117-120.

Аннотація. Исследовано современное состояние развития рынка ячменя, определено пути роста его эффективности, что даст возможность повысить продовольственные и производственные потребности на внутреннем рынке и возможность выдержать конкуренцию на внешнем.

Ключевые слова: рынок ячменя, эффективность, посевные площади, структура, экспорт, фуражный ячмень.

Annotation. Investigational, certainly ways of growth of his efficiency which will give modern market of barley development status possibility to promote food and production necessities at the internal market and possibility to survive a competition on external.

Keywords: market of barley, efficiency, sowing areas, structure, export, feed-stuff barley.

УДК: 631.162:657.05]:631.531.02

Н.І. Гаврилянчик, аспірант ПДАТУ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ І УПРАВЛІННЯ НАСІННИЦТВОМ У РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ

Наведено загальні принципи організації і функціонування системи насінництва в умовах ринкової економіки. Досліджено теоретичні основи насінництва і показано сучасні підходи організації і управління у розвинених країнах, таких як США, Канада, Німеччина, Франція, Нідерланди, Швеція, Великобританія. Розглянуто сукупність організаційно-економічних відносин і процесів в сфері організації і управління виробництвом насіння сільськогосподарських культур. Досліджено особливості обліково-аналітичного механізму в насінницьких господарствах.

Ключові слова: організація, управління, система насінництва, ринкова економіка.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зміни в нашій країні, що відбулись на початку 90-х років, вплинули на сільське господарство загалом і зокрема на насінництво. У наступні роки були вжиті заходи по відновленню насінництва і зараз у цій галузі вдається щорічно забезпечувати збір